Я.Стоцький[*] (м. Тернопіль)

РИМО- ТА ВІРМЕНО-КАТОЛИЦИЗМ В ГАЛИЧАНСЬКИХ ОБЛАСТЯХ УКРАЇНИ У 1944-1946 р.р.

Дослідженню даної проблеми в останні роки приділяється значна увага як в українській, так і в польській історіографії, що пов'язано, з одного боку, із депортацією українців із Польщі та поляків з України, а з іншого – із втратою конфесійної присутності, включно із майновою, цих двох конфесій в Західній Україні у 1944–1946 рр. І перше, і друге пов'язано з політикою Державної влади сталінського режиму. Відгомін цих подій нагадав про себе наприкінці 1980-х – у першій половині 1990-х років – апогейних роках міжконфесійного протистояння в Україні і ще ехом звучить й в наші дні, активізуючи ці, 60-річної давності, події. Тому стало доречним, враховуючи українську й польську історіографію дослідження, більш детальніше висвітлити дану проблему. В цьому полягає актуальність нашої статті. У цьому контексті автор використав, вже доступні в наш час, джерела державних архівів Львівської, Тернопільської та Івано-Франківської областей, котрі дослідниками ще не використовувалися у повному обсязі. Це дало змогу ширше і детальніше відтворити конфесійні трансформації Римо-Католицької Церкви та Вірмено-Католицької Церкви і показати вплив на цей процес державної влади, що й склало мету дослідження.

Римо-католицизм. На 1939 р. римо-католики Західних областей України належали до Львівської архідієцезії Римо-католицької церкви. Її митрополитом був Болеслав Твардовський (1923-1944). Львівська архідієцезія налічувала 28 деканатів: на Львівщині – 10, Станіславщині – 7, Тернопільщині – 8, Дрогобиччині – 3. Це – 400 парафій (за польськими даними налічувалося 475 парафій. – Я. С.), 434 костьоли, 675 каплиць (дочірніх костьолів), 754 священиків, духовна семінарія, друкарня, понад 5000 га орної землі та лісу [1 Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф. Р. 1332. – Оп. 2. – Спр. 6. – Арк. 42. Пор.: Ks. Kumor B. Historia Kończioia. Czkњж 8. Czasy wspьiczesnie 1914-1992. – Lublin, 1996. – S. 213].

22 листопада 1944 р. помер митрополит Болеслав Твардовський. Після нього митрополитом став архієпископ Евгеніюш Базяк. Сприяли йому в організаційній роботі капітула (львівський декан о. Дюшинський і канонік о. Горлинський) та курія (канцлер о. Зиґмунт Галуневич, нотаріус о. Чесоцький і секретар о. Гумоль).

На середину 1944 року на території Львівської області діяло 285

---

[*] Стоцький Я.В. – кандидат історичних наук, доктор гуманістичних наук (історія) Люблінського Католицького Університету, доцент Тернопільського державного технічного університету імені Івана Пулюя.

костьолів, із них 124 парафіяльних костьолів і 161 каплиця (дочірні костьоли), які обслуговували 180 ксьондзів, не враховуючи чернецтво. Римо-католицьке чернецтво на Львівщині налічувало 17 чоловічих монастирів і 166 ченців, а жіноче – 22 монастирі, 21 філію і 486 черниць [ДАЛО. – Ф.3. – Оп. 1. – Спр. 439. – Арк. 40. Див. також: ДАЛО. – Ф. 3. – Оп. 1. – Спр. 449. – Арк. 39].

Географія монастирів і костьолів у Львівській області на 10 травня 1946 р. була такою. У м. Львові знаходилося 19 монастирів і 9 парафіяльних костьолів, а у Львівському сільському районі (околиці міста і приміських сіл) було 17 костьолів. У районах області картина була такою: Н-Милятинський район – 8 костьолів, монастирів жодного; Сокільники – 2 монастирі; Щирецький – 1 монастир, забраний владою під школу і 4 костьоли; Жовква – будинок монастиря передано районним організаціям; Немирівський – монастирів немає, 2 костьоли: один згорів у 1945 р., а другий передано владою Російській православній церкві; Івано-Франківський – 4 костьоли; Куликівський – 5 костьолів; Олеський – 4 костьоли; Рава-Руський – 2 монастирі і 4 костьоли, із них один напівзруйнований; Винниківський – 12 костьолів; Глинянський – 12 костьолів; Поніковецький – 8 костьолів; Краковецький – 4 костьоли; Сокальський – 7 костьолів із монастирями, серед яких монастир в Сокалі райвиконком просив передати для міського кінотеатру; у костьолі міста розмістився дитячий будинок; костьол с. Тартаків планувався під кінотеатр, костьол с. Лещатів – під сільський клуб; костьол с. Свитазів – під зерносховище; Золочівський – 6 костьолів, з яких 1 залишався діючим, бо ксьондз відмовився виїжджати до Польщі, а з ним залишилася й частина парафіян; костьоли у селах Почапи, Княже, Сасів, Підлипці і Єлиховичі, котрі на той час вже не діяли – під сільські клуби; Городоцький – 1 монастир знищений під час війни і 10 костьолів, із котрих костьол в м. Городок передано Російській православній церкві; Жовківський – 8 костьолів; Кам'янсько-Бузький – 16 костьолів; Красненський – 8 костьолів; Куликівський – 8 костьолів; Лопатинський – 8 костьолів; Магерівський – 3 костьоли; Немирівський – 2 костьоли; Ново-Яричівський – 10 костьолів; Олеський – 13 костьолів; Перемишлянський – 11 костьолів; Підкамінський – 5 костьолів; Поморянський – 4 костьоли; Поніковецький – 6 костьолів; Рава-Руський – 10 костьолів; Радехівський – 13 костьолів; Івано-Франківський – 9 костьолів; Бібркський – 1 костьол. Усього костьолів у Львівській області – 286 [ДАЛО. – Ф.3. – Оп. 1. – Спр. 439. – Арк. 57-60.

При перерахунку цих даних уповноваженого, сума костьолів налічує 251. Окрім того, виникає запитання щодо повторення, але із різною чисельністю костьолів в Івано-Франківському, Олеському і Поніковецькому районах. Залишається сподіватися, що в наступних роках, коли ситуація стабілізується, уповноважений покаже точні дані щодо географії костьолів і монастирів РКЦ у Львівській області].

Римо-католицька церква ніколи не залишалася поза увагою

комуністичної влади, НКДБ і московського православ'я, тому що, керована Ватиканом, завжди боролася за релігійну свободу, прагнула розширювати свою географію і впливи.

Виходячи із доповідної записки "Про антирадянсько-зрадницьку діяльність керівників Римо-католицької церкви на території Львівської області" начальника Управління НКДБ у Львівської області генерал-лейтенанта Вороніна від 4 січня 1946 р., направленої першому секретарю Львівського обкому КП(б) України І. Грушецькому, показано радянське бачення римо-католицизму: "Метою утворення Львівської архідієцезії було: колонізаторська місія окупованої в той час Польщею т. зв. Червоної Русі (Галіції), як знаряддя в руках Ватикана і польської правлячої верхівки для ополячення населення Галіції і активної боротьби проти Росії, а згодом і проти Радянського Союзу" [ДАЛО. – Ф. 3. – Оп. 1. – Спр. 449. – Арк. 30].

Генерал-лейтенант НКДБ Воронін зазначає, що на січень 1946 р. Львівській архідієцезії належало 1050 костьолів, а у Львові знаходилося 17 парафій РКЦ. На цей час, як вже було сказано вище, архідієцезію з кінця листопада 1944 р. очолював архієпископ Евгеніюш Базяк і на січень 1946 р. капітула архідієцезії вже складалася, окрім архієпископа Базяка, як її голови, із каноніка капітули і канцлера курії о. Зигмунта Галуневича, о. Станіслава Флендрика, о. Яна Новицького і о. Теофіла Длугоша [Там само. – Арк. 32].

У березні 1946 р., у зв'язку із виїздом поляків до Польщі і перенесенням архідієцезії до Любачова, капітула архієпископом Базяком у Львові була розпущена.

НКДБ проаналізував через свою радянсько-комуністичну призму дії капітули у міжвоєнний період і прийшов до висновку, що під її керівництвом організовувались "хрестові походи" проти Радянської держави, проводилась пропаганда проти комунізму і з цією метою великими накладами виходила різна література, брошури, газети, у котрих друкували статті антирадянського змісту. У цьому контексті Воронін наводить приклад, що у 1937 р. тодішній митрополит Болеслав Твардовський за безпосередньої допомоги єпископа Базяка і о. Галуневича, видав брошуру "Комунізм і його принципи", в якій писав: "Комунізм сіє ненависть і гноблення, вбиває всіляку людську свободу, всілякий рух людського серця і духу. Людина стала номером, машиною на службі в держави. Вона знаходиться під збройним спостереженням, а тих, хто чинить опір, заспокоюють спеціально в таборах. Уся Росія стала справжньою в'язницею… Може комунізм тимчасово й переможе, але все одно рано чи пізно ганебно розпадеться… Недостатньо відмежовуватися від комунізму, необхідно з ним боротися… Католицька релігія – це найвірніший засіб боротьби проти більшовиків… Праця священиків або католицькі дії підсумовують у собі нашу боротьбу з комунізмом. Підтримуйте працю священиків через католицтво" [Там само. – Арк. 33-34].

Воронін зазначає, що ця брошура стала програмою дій католицького духовенства проти Радянського Союзу, а під час німецької окупації духовенство РКЦ у Львівській області активізувало свою антирадянську діяльність, підтримуючи контакти з німцями, а з другого боку – з Армією Крайовою, збільшуючи для цього тиражі антирадянських брошур, образків-листівок, статей у архідієцезальній "Костьольній газеті". За ці антирадянські дії канцлер Львівської курії о. Зигмунт Галуневич і прелат та редактор архідієцезального видавництва о. Ігнатій Хвірут отримали десятилітній вирок ув'язнення у радянських концтаборах [Там само. – Арк. 35-38. Див.: Осадчий В. Католицька Церква в Україні. Історичний нарис. – Луцьк-Люблін, 2001. – С. 64].

Польсько-український трансфер населення 1944-1946 рр. безпосередньо вплинув на значне зменшення поляків-католиків і римо-католицьких парафій та монастирів у західних областях України. Від ще донедавна географічно і кількісно великої Львівської архідієцезії залишилися тільки маленькі острівці. Так, із Львівщини у 1945-46 рр. виїхали близько 220 тисяч поляків. На 1 вересня 1946 р. у Львові залишилися близько 8 тис. поляків, а всього по області – близько 20 тисяч. Тож на 1 вересня 1946 р. діючими були тільки 7 костьолів: 4 у Львові і 3 у районах та 8 священиків і 4 черниці, пусткою стали 122 костьоли [ДАЛО. – Ф. 3. – Оп. 1. – Спр. 439. – Арк. 67]. Їх розділили на три категорії за рішенням спеціальної державної комісії. До першої категорії входили ті костьоли, що мали історичну, художню і архітектурну цінність і мали бути збережені як філії музеїв чи заповідники; до другої – приміщення костьолів, які рекомендували використовувати під господарські і культурні потреби, не порушуючи їхнього внутрішнього інтер'єру; до третьої – менш цінні у мистецькому плані костьоли, що мали використовуватися під культурно-освітні заклади і складські приміщення. Такі наміри цільового використання костьолів влада поступово втілювала в реальність.

До більшості недіючих костьолів, зазначав уповноважений, щоденно приходили старшого віку римо-католики, котрі не виїхали до Польщі, з букетами квітів, які клали біля дверей костьолів, і молилися [Там само. – Арк. 69].

Римо-католицьке духовенство і чернецтво виїжджало до Польщі трьома етапами (поїздами): 1-й – 26 квітня 1946 р.; 2-й – 14 травня 1946 р. і 3-й – наприкінці травня. Тоді виїхав архієпископ Евгеніюш Базяк. Діючими на кінець 1946 р. у Львівській області залишилися 7 костьолів: 4 - у Львові і 3 – у Золочові, Поморянах і в с. Дунаїв Поморянського району.

Ті поляки-католики, котрі залишилися у Львові, просили владу відкрити їм ще три костьоли. Облвиконком дозволив відкрити один костьол св. Марії Магдалини у Червоноармійському районі і направив документи у Раду в справах релігійних культів по УРСР. Костьол св. Марії Остробрянської по вул. Леніна, облвиконком не дозволив відкрити, бо у цьому районі вже було два діючих костьоли. Третій костьол - св.

Єлизавети у Залізничному районі на вул. Городецькій - не був відкритим через недооформлення релігійною громадою необхідних документів. Обласний уповноважений Ради у справах релігійних культів П. Кучерявий дозволив римо-католикам райцентру Бібрка, щоб періодично у їхній костьол для проведення літургії, таїнств і обрядів приїжджав священик зі Львова.

Діючі у Львові отці Ящемський і Кв'ятковський наприкінці 1946 р. звернулися до згадуваного уповноваженого за дозволом перенести гріб із недіючого костьола із тілом митрополита Болеслава Твардовського у діючий кафедральний костьол та віддрукувати релігійний календар на 1947 р. Текст його був направлений в Облліт. Чотири монахині-сакраментки, які залишилися, проживали у комунальному домі у двох кімнатах та працювали у шпиталі двірниками. Жодного діючого чоловічого і жіночого монастирів РКЦ у Львівській області на 1 січня 1947 р. не було.

Уповноважений П. Кучерявий давав характеристику духовенству і мирянам-католикам, котрі не виїхали до Польщі, як лояльним до радянської держави і її законодавства. У цьому він переконувався з особистої розмови з оо. Кв'ятковським, Пушинським і Ящемським [ДАЛО. – Ф. Р. 1332. – Оп. 2. – Спр. 6. – Арк. 61].

Перед початком Другої світової війни на Станіславщині налічувалося 191608 віруючих римо-католиків, 85 парохій, 14 монастирів, 207 костьолів і 155 священиків [Андрухів І. Релігійне життя на Прикарпатті: 1944-1990 роки. Історико-правовий аналіз. – Івано-Франківськ, 2004. – С. 287].

Через польсько-українську депортацію населення станом на 6 липня 1945 р. налічувалося тільки 53 релігійні громади, а на кінець першого кварталу 1947 р. їх залишилося тільки 7, котрі обслуговували 2 священики у 6 діючих костьолах: у Станіславі (понад 1000 віруючих), Бурштині (85 віруючих) і Болехові (317 віруючих) – обслуговував о. В. Ольшовський; у Букачівцях (119 віруючих) – о. Ю. Сліпко; у Ценяві (274 віруючих) – молилися в костьолі без священика [Там само. – С. 293-294]. Загалом, із Станіславської області до Польщі виїхало близько 80 тис. осіб. Майже всі недіючі костьоли стояли пусткою, і тільки близько 20 із них Рада у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР від 19 вересня 1946 року (протокол № 10) постановила передати в господарське чи культурно-освітнє використання на підставі відповідних постанов Станіславського облвиконкому. Схема передачі костьолів і монастирів на заключному етапі була такою: "Слухали постанову Станіславського облвиконкому № 634 від 3 серпня 1946 року про передачу пустуючих монастирських приміщень і римо-католицького костьола монастиря ордену єзуїтів, котрі знаходяться в м. Станіславі, Станіславської області Української РСР по вул. Панфіловців, буд. № 4 для використання монастирських приміщень для службових приміщень обласних профспілок, а костьола - під клуб профспілок. Постановили: враховуючи, те, що знаходиться в м. Станіславі,

Станіславської області Української РСР – монастир ордена єзуїтів і приналежні йому приміщення, в тому числі римо-католицький костьол по вул. Панфіловців, буд. № 4 пустують в зв'язку з виїздом всіх монахів в Польщу, погодитися з рішенням Станіславського облвиконкому про передачу Станіславському міськвиконкому вищезгаданих приміщень для використання приміщення костьола під клуб профспілок і приміщень обл. профспілок, з правом переобладнання" [Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО). – Ф. Р. 388 – Оп. 2. – Спр. 57. – Арк. 74].

На підставі цього ж протоколу № 10 від 19 вересня 1946 р. у підпорядкування Станіславського облвиконкому було передано 12 римо-католицьких костьолів, 1 вірмено-католицька церква і 1 греко-католицький монастир [Там само. – Арк. 71-75]. Виходячи із уточнених даних райвиконкомів на 1 січня 1947 р., у Станіславській області налічувався 131 костьол, із них діючими значилося шість костьолів, 8 вже були зайняті під складські приміщення, 12 передано облвиконкому. То ж, пустуючими залишалося 105 костьолів, тому уповноважений Ради у справах релігійних культів при РМ СРСР по Станіславській області П. Сердюченко дав вказівки райвиконкомам, щоб без його дозволу і дозволу облвиконкому ніхто ні під жодні потреби не займав костьолів, а залишене в них культове майно має бути збережене.

У лютому 1946 р. уповноважений Ради у справах релігійних культів при РМ СРСР по УРСР П. Вільховий дав вказівку обласному уповноваженому П. Сердюченку: "Як видно, частина римо-католицьких громад у Вас залишиться і після закінчення репатріації. Бажано було-б, щоб у даних громадах залишились ксьондзи більш-менш прогресивні (тобто лояльні до радянської влади). В зв'язку з цим бажано було б, щоб не залишились ксьондзи-місіонери, ксьондзи-монахи (всіх орденів). Для проведення цих заходів підтримуйте тісний контакт з Уповноваженим по репатріації та іншими відповідними закладами" [ДАЛО. – Ф. Р. 1332. – Оп. 2. – Спр. 6. – Арк. 26]. Зрозуміло, хто заховується за цими "іншими відповідними закладами". Чи виконав цю вказівку уповноважений Сердюченко – покажуть наступні роки.

У Тернопільській області, за матеріалами обліку райвиконкомів всього було на 1945 рік діючих і недіючих 254 костьоли і каплиці Римо-католицької церкви, 131 громада, 111 священиків, 4 жіночих монастирі із чисельністю понад 150 черниць та 4 чоловічі монастирі в: Тернополі (20 ченців), Бережанах (21), Чорткові (10) і Бучачі (10) [Державний архів Тернопільської області (далі – ДАТО). – Ф. П. 3241. – Оп. 1. – Спр. 25. – Арк. 22].

З доповідної записки уповноваженого Ради у справах релігійних культів у Тернопільській області І. Чирви цікавою видається характеристика римо-католиків Тернопільщини. Він зазначає, що римо-католицькі священики були проповідниками "чистої і непорочної" [ДАТО.

– Ф. П. 1. – Оп. 1. – Спр. 283. – Арк. 81] католицької віри, і мали завдання поширення католицизму. В період Вітчизняної війни "…римо-католицькі священики, … будучи вороже налаштовані до радянської влади, так само, як і священики греко-католицької церкви, – вірно служили німецькому командуванню й армії…" [Там само].

Ця констатація, як і багато інших подібних, у звітах та доповідних записках уповноваженого І. Чирви не підсилена фактами, що дає підстави вважати її ідеологічно-тенденційною, але не варто її відкидати, бо в такому разі згубиться загальний фон атеїстичних контрольних органів комуністичного режиму, а відтак згубиться причинно-наслідкова методадіяльність цих органів щодо тієї чи іншої релігійної конфесії.

Далі зазначається, що особливу ворожість до радянської влади проявили римо-католицькі священики в час переселення поляків до Польщі. В районах області з різних причин райвиконкоми не зуміли оформити передачу культового майна костьолів, то ж римо-католицькі священики всі цінні речі забрали, а залишене майно костьолів "буквально знищили як варвари, цим вони показали "чисту і непорочну католицьку віру" і свою лояльність до радянської влади" [Там само].

Маючи не тільки атеїстичні, але, в першу чергу, антикатолицькі погляди, І. Чирва природно не був радий такій відносно значній присутності римо-католиків у Тернопільській області, особливо в контексті стратегічного плану Москви на знищення греко-католицизму. Він підкреслює, що діючі костьоли впливають на нормальний хід заходів щодо возз'єднання Греко-католицької церкви з православною, тому що римо-католицькі священики проводять агітацію ворожу православ'ю, і, як наслідок, в містах Чортків, Тернопіль і т. п. українці, віруючі Греко-католицької церкви, почали відвідувати костьоли [Там само. – Арк. 82].

Для вирішення цієї проблеми уповноважений Ради у справах релігійних культів пропонує вищестоящим інстанціям, щоб в контексті акції виселення поляків негайно переселити до Польщі [Там само] з території Тернопільщини й римо-католицьких священиків.

За попередніми обліковими даними уповноваженого Ради у справах релігійних культів у Тернопільській області, в середині 1945 року діяли 229 костьолів, котрі обслуговували 111 священиків, з яких в тому ж році виїхало до Польщі 50 [Там само. – Арк. 78]. Тож станом на 1 грудня 1945 року діючими були тільки 131 костьол, котрі обслуговували 61 священик [Там само. – Арк. 79]. Процес переселення поляків до Польщі тривав. На 20 червня 1946 року з Тернопільщини переселилися до Польщі ще 48 священиків, 151 черниця, 8 ченців [ДАТО. – Ф. П. 1. – Оп. 1. – Спр. 608. – Арк. 5-6].

Таким чином, на 1947 р. в Тернопільщині було зареєстровано 10 римо-католицьких громад, а саме: м. Тернопіль – 360 віруючих; м. Кременець – 350 віруючих; м. Шумськ – 260 віруючих; с. Лосяч Скала-Подільського району – 150 віруючих; с. Ридодуби Білобожницького

району – 360 віруючих; с. Хом'яківка Білобожницького району – 180 віруючих; м. Підволочиськ – 137 віруючих; м. Борщів – 202 віруючих; с. Коралівка Борщівського району – 125 віруючих; м. Збараж – 425 віруючих.

Отож, у 1947 р. на Тернопільщині всього було 2549 віруючих римо-католиків, котрих обслуговували 7 священиків РКЦ: о. Броніслав Мерецький у Підволочиську і у Тернополі; о. Маркел Високінський приїжджав із м. Дубно Рівненської області і обслуговував громади у Кременці та Шумську; о. Казимир Галицький – у селі Лосяч Скала-Подільського району; о. Яків Мацишин – у селі Ридодуби Білобожницького району; о. Юзеф Адамчик у м. Борщів; о. Станіслав Вичисаний у селі Коралівка Борщівського району; о. Казимир Фейшакер у с. Хом'яківка Білобожницького району, а в місті Збаражі священика не було [ДАТО. – Ф. П. 1. – Оп. 1. – Спр. 1454. – Арк. 8]. Та це не виключає, що в Збаражі не відправляли вищезгадані отці, бо, зрозуміло, що велика римо-католицька громада (425 віруючих) не могла залишатися без священичої обслуги.

Враховуючи те, що вищезгадані священики представляли церковну організацію, центр якої знаходився за кордоном, обласний уповноважений Ради у справах релігійних культів І. Чирва надто прискіпливо вивчав їх. Так, усі згадані парохи мали добру богословську освіту, більшість із них були поважного віку. Але не це цікавило насамперед уповноваженого, а те, чи згадують вони у своїх богослужіннях папу Римського, чи не є організаторами прикостьольних організацій і чи є лояльними до радянської влади. Акцент на останнє буде основним пунктом контролю за ними з боку уповноваженого Ради у справах релігійних культів. Оскільки будь-яка нелояльність до комуністичної системи, як і позаконтрольна релігійна діяльність римо-католицького духовенства, давали уповноваженому прекрасну можливість зняти священика з реєстрації і тим самим обмежити існування його парафії. Згодом останню, із-за відсутності постійного пароха, можна було також зняти з реєстрації, що означало, фактично, її ліквідацію. Таким чином, зменшення числа парафій уповноважений ототожнював із зменшенням релігійності, що й входило до завдання, на котре його спрямовували так звані стратегічні плани партії і уряду. Це було основним лейтмотивом вектору "держава (партія) – церква".

Вірмено-католицизм. У міжвоєнний період в Західних областях України налічувалося близько 5 тис. вірян вірменського обряду, які мали 10 парафій, які обслуговували 20 священиків [Polacy na Wschodzie mьwi№ o sobie // Opracowai, wstкpem i przypisami opatrzyi oraz podai do druku ks. Robert Guz. – Lublin, 2000. – S. 105). Ці дані майже співпадають із тими, які подає кс. Б.Кумор у своїй праці "Historia Koњcioia", а саме: Львівська вірмено-католицька архідієцезія у зазначений період без Буковини, де було 2 парафії, 1 священик і 1376 вірних, – налічувала 3 деканати (Львів, Станіслав і смт. Кути Косівського району), 9 парафій, 22 священики і 3609

вірян. Найчисельнішими були парафії у Львові (1226 віруючих) і в Кутах (1002 віруючих). Див.: Ks. Kumor B. Historia Kończioia. Czkњж 8. Czasy wspьiczesnie 1914-1992. – Lublin, 1996. – S. 419]. Визначною постаттю Вірмено-католицької церкви в Польщі у міжвоєнний період був архієпископ Юзеф Теодорович, Львівський митрополит вірменського обряду в 1902-1938 р.р. Після його смерті Вірмено-католицьку церкву очолив як генеральний вікарій, о. мітрат Діонізій Каєтанович.

Найчисельнішою у згаданий період була концентрація вірмено-католиків у Станіславській області: 2130 віруючих, 6 парафій, 6 костьолів та 7 священиків [Андрухів І. Релігійне життя… – С. 287]. Архідієцезія видавала газету "Григоріана". Мала один жіночий монастир бенедикток із чисельністю 19 сестер і 4 новичок у Львові, ігуменею була Електра Орловська. Черниці опікувалися гімназією для молоді вірменського обряду. Одними з найбільших парафій вірмено-католиків, крім львівської, були парафії у смт. Кути і м. Городенка Станіславської області, парохом останньої у 1936-1945 р.р. був о. Казимир Рошко, один із небагатьох священиків вірменського обряду, котрому вдалося уникнути «кліщів» НКДБ [Ксьондз Рошко Казимір одночасно був капеланом Армії Крайової, у 1945 р. виїхав на захід Польщі, там у Глівіцах був ректором-парохом костьола св. Трійці, згодом, у пізніших роках, виїхав до Канади, де й помер. Див.: Polacy na Wschodzie... – S. 162-163]. Частину духовенства ВКЦ наприкінці 1945 р. було заарештовано НКДБ, а згодом засуджено за 54 статтею (з її численними пунктами) КК УРСР. Тоді ж владою було закрито усі парафії ВКЦ, а парафіяни і вціліле від арештів духовенство виїхали до Польщі, що й призвело до розпаду й самоліквідації їхніх релігійних громад.

На яких підставах НКДБ було заарештовано духовенство ВКЦ, що призвело до його засудження і ув'язнення, розкриває доповідна записка "Про антирадянсько-зрадницьку діяльність ксьондзів Вірмено-католицької церкви у м. Львові і приналежність їх до агентури гестапо", подана начальником управління НКДБ Львівської області генерал-лейтенантом Вороніним першому секретареві Львівського обкому КП(б)У І. Грушецькому 29 січня 1946 р. У ній зазначається, що вірмено-католицька парафія у м. Львові налічувала 240 віруючих, тут же був осідок митрополії, яку очолював генеральний вікарій о. мітрат Діонізій Каєтанович при якому діяла капітула у складі оо. Віктора Квапинського і Казимира Ромашкана. На грудень 1945 р. львівська парафія ВКЦ налічувала близько 50 віруючих, бо інші на той час уже переселилися до Польщі.

Щодо духовенства ВКЦ, то Воронін розкриває послідовність і підстави для арешту вірмено-католицьких священиків у вже напрацьованому беріївському стилі. Він констатує, що його службою було перехоплено документи гестапо, з яких випливало, що о. Казимир Ромашкан був агентом гестапо, а його куратором був офіцер Майєр. На підставі цих даних у вересні 1945 р. о. Ромашкан був НКДБ заарештований

[ДАЛО. – Ф. 3. – Оп. 1. – Спр. 449. – Арк. 84]. Окрім того, на о. Ромашкана, як агента гестапо, дав покази заарештований службою держбезпеки таємний радник шефа гестапо генерал-губернаторства Роберт Рупп. Як стверджує Воронін, на підставі цих показів о. Ромашкан зізнався, що був агентом гестапо й одночасно – організатором вірмено-націоналістичного комітету у м. Львові, який мав за мету створення "незалежної буржуазної Вірменії". Маючи із 1942 р. зв'язок із Варшавським вірменським націоналістичним комітетом, о. Ромашкан мав намір організувати його філію (експозитуру) у Львові, котра повинна була з числа військовополонених і біженців вірмен організувати легіон для боротьби проти СРСР за створення незалежної Вірменії. З цією метою він також мав зв'язок із президентом Берлінського вірменського націоналістичного комітету Дульяном, секретарем Сааком Арутіяном і генералом Дро, котрі інструктували о. Ромашкана у Львові в його помешканні по вул. Вірменській, дім 7, кв. 5. На допиті 15 листопада 1945 р. о. Ромашкан розповів, що всю цю політичну антирадянську діяльність він проводив з дозволу генерального вікарія о. мітрата Діонізія Каєтановича, котрого постійно інформував про хід справи. Окрім того, Роберт Рупп на допиті сказав, що о. Каєтанович є агентом гестапо і куратором у нього був офіцер Отто. На основі цих даних о. мітрат Діонізій Каєтанович також був заарештований НКДБ, а згодом на допиті 7 грудня 1945 р. підтвердив ці покази на свою адресу [Там само. – Арк. 87-88].

Рупп також дав покази того, що член капітули о. Віктор Квапинський мав зв'язки з гестапо по виготовленню фіктивних документів та був активним членом Армії Крайової і вів нелегальну боротьбу проти радянської влади [Отець Д. Каєтанович отримав 10 років ув'язнення. Помер 10 листопада 1954 р. у засланні в Абежі, біля Полярного кола. Див.: Гаюк І. Вірменська церква в Україні. – Л., 2002. – С. 116. Пор.: Ks. Kumor B. Historia Kościoła. Czkњж 8… - S. 420. Він зазначає, що о. Каєтанович помер 18 листопада 1954 р. у віці 76 років].

Львівське НКДБ заарештувало диякона-монаха Вірмено-католицької церкви Станіслава Дробата за активну антирадянську роботу у вірмено-націоналістичному комітеті. Священики ВКЦ Львівської парохії о. Іван Ляховський і Францішек Якубович перейшли в підпілля і, начебто, як стверджує Воронін, із міста втекли, попередньо зареєструвавшись на виїзд до Польщі. То ж, робить висновок генерал-лейтенант НКДБ Воронін, "враховуючи, що духовенство Вірмено-католицької церкви в м. Львові, по суті, являлося агентурою противника, активно виступало проти Радянської влади, нами через відповідні органи облвиконкому вірменський костьол закрито і передано у розпорядження єпископа Російської православної церкви Макарія. З ліквідацією вірмено-католицького костьола і арешту його керівників в м. Львові, ліквідована ця Церква на території області, як вогнище впливу Ватикана на населення вірмено-католицького віросповідання" [ДАЛО. – Ф. 3. – Оп. 1. – Спр. 449. – Арк. 89].

Таким чином, НКДБ розправилося з Церквою вірменського католицького віросповідання, Церквою національно-патріотичною за духом, глибоко свідомою свого покликання спасіння душ своїх вірних і прагнення справжньої волі для них.

Бачучи через призму РКЦ і ВКЦ Ватикан як свого ворога, сталінський режим прагнув різними методами обмежень і репресій не тільки звузити дієву присутність римо- і вірмено-католицизму в Західних областях України, але й повністю стерти з релігійної карти ці конфесії.

Анотації

У статті **Ярослава Стоцького «Римо- та вірмено-католицизм в галичанських областях України у 1944-1946 р.р.»** досліджуються найважчі роки життєдіяльності РКЦ та ВКЦ у галичанській Україні, пов’язані як із українсько-польською депортацією населення, так із тотальним переслідуванням і репресіями комуністичного режиму проти цих конфесій.

In the article of **Yaroslav Stotskyi «Rome-and Armenian-Catholicism in western regions of Ukraine in 1944-1946»** deals with the hardest periods of activities of the RCC and ACC in Western Ukraine, in relevance both to Ukrainian-polish deportation of population and total persecutions and repressions of the communist regime against the above mentioned confessions.